

O SCRISOARE DE LA BAZIL IORGULESCU

Ilie MÂNDRICEL

Pentru cei care „scormonesc prin cenușa veacurilor”, ca o compensație, arhivele oferă din când în când unele dintre cele mai plăcute surprize. O asemenea întâmplare fericită a fost pentru mine să identific în fondurile documentare ale Bibliotecii Academiei Române o scrisoare din martie 1902 a profesorului buzoian Bazil Iorgulescu adresată lui Ioan Bianu, directorul Bibliotecii Academiei.

La data respectivă, Ioan Bianu era unul dintre reprezentanții de seamă ai culturii românești. Se afirmase în domeniul filologiei, publicând „Predicile” lui Antim Ivireanu, „Psaltirea în versuri” a mitropolitului Dosoftei și „Psaltirea Scheiană”, iar ca bibliograf își începuse principalele opere, care, continuate, îl vor impune ca o autoritate în domeniu: „Catalogul manuscriselor românești” și „Bibliografia românească veche, 1508 - 1830”. Era membru corespondent al Academiei din 1887 și în 1902 devine membru activ, fiind tot din acest an și profesor de literatură română la Universitatea din București.

La rândul său, Bazil Iorgulescu, profesor și director al gimnaziului din Buzău, autorul celebrului „Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău”, 1892, lucrare premiată cu premiul Ioan Fătu al Societății Geografice Române, este o personalitate arhicunoscută buzoienilor și mai ales elevilor și profesorilor Colegiului Național „B. P. Hașdeu” din Buzău. Aflat în 1902 la apogeul carierei sale, care rămâne una neîmplinită, întreruptă brusc peste doi ani de un deces surprinzător, ca orice personalitate științifică autentică, se simțise puternic atras de faptele trecutului, de istorie. Documentarea pentru „Dicționar ...” îi oferise prilejul de a cunoaște la fața locului principalele situri arheologice din județ, monumentele mai însemnate ale trecutului și, la general vorbind, întreaga zestre de vestigii ale civilizației materiale și spirituale a românilor trăitori din cele mai vechi timpuri pe aceste meleaguri. Nu de puține ori a fost primul care a semnalat urme ale trecutului în diferite colțuri ale județului nostru.

Scrisoarea pe care o vom reproduce în continuare se înscrie pe linia acestor preocupări istorico-documentare ale dascălului nostru. Ea relevă convingerea sa că istoria nu se poate scrie fără a recurge la documente. De aceea, în peregrinările prin localitățile Buzăului fusese preocupat și de a

Analele Buzăului V, Buzău, 2013, p. 147 - 153

strânge mărturiile documentare ale trecutului, preluând de la săteni contra cost vechi hrisoave domnești, zapise de vânzare-cumpărare, diate, foi de zestre etc. Acțiunea sa a salvat de la distrugere sau pierdere definitivă numeroase asemenea mărturii ale trecutului. Cu generozitate, Iorgulescu a făcut ca aceste bunuri de importanță științifică majoră să poată intra în patrimoniul național, donând achizițiile sale celui mai înalt for științific al țării – Academia Română. A făcut-o cu convingerea că va fi util celor care peste timp își vor propune să scrie istoria județului sau a orașului Buzău. Nu mulți dintre contemporanii săi erau capabili de o astfel de acțiune prospectivă.

Cu Ioan Bianu și, prin el, cu Academia și publicațiile sale, Bazil Iorgulescu, după cum ne lasă a înțelege scrisoarea, se afla în legătură de mai multă vreme, el fiind un mai vechi donator de documente. Avea cunoștințe temeinice în domeniu, știind să discearnă grâul de neghină. Dorind a ne edifica personal (și, bineînțeles, pe cititori) asupra contribuției acestui buzoian de excepție la constituirea fondurilor documentare și de manuscrise ale bibliotecii forului academic românesc, am apelat la analele instituției, care consemnează cu exactitate donațiile sale. Le voi enumera, păstrând grafia și redarea lor cât se poate de laconică:

1) Ședința de la 13 octombrie 1900: „Se primesc în dar documente istorice din secolii XVII și XIX: 5 de la d-l B. Iorgulescu, profesor la Buzău”¹;

2) Ședința din 9 februarie 1901: „De la d-l B. Iorgulescu, profesor la Buzău, se primesc în dar manuscriptul original al discursului ținut la Aprilie 1825 de Chesarie Episcopul Buzăului la instalarea lui în scaun”²;

3) Ședința de la 30 noiembrie 1901: „Se decide a se primi cu mulțumire darurile d-lor G. Constantinescu – Râmniceanu și B. Iorgulescu, recomandându-se Delegațiunii îndeplinirea dorințelor exprimate”³;

4) Ședința de la 25 ianuarie 1902: „De la d-l B. Iorgulescu, profesor la Buzău, se primesc 17 documente istorice, cerând să i se dea în schimb mai multe publicațiuni de ale Academiei. Cererea se aprobă”⁴;

5) Ședința publică din 8 februarie 1902: „De la d-l B. Iorgulescu, fost Director al liceului din Buzău, se primesc în dar: 1) un volum manuscris în format mic, în care se cuprind diferite cântări bisericesci în limbile slavonă și greacă, cu indicațiunile tipiconale în limba slavonă; 2) <O carte cu titlul în grecește>, G. K., Moscva, 1808”⁵;

¹ *Analele Academiei Române*, Seria II, Partea administrativă și debaterile, tom XXIII, 1900 – 1901, Buc., Inst. de arte grafice Carol Göbl, 1901, p. 41.

² *Ibidem*, p. 75.

³ *Idem*, tom XXIV, 1901-1902, Buc., ed. cit., p. 62.

⁴ *Ibidem*, p. 96.

⁵ *Ibidem*, p. 104.

6) Ședința publică din 8 martie 1902: „De la d-l B. Iorgulescu, fost Director al liceului din Buzău, se primesc în dar 30 documente istorice: un chrisov de la 1553 și 29 diferite acte din secolii XVIII și XIX, precum și două foi de manuscrise vechi”⁶;

7) Ședința de la 17 mai 1902: „De la d-l B. Iorgulescu, fost Director al Liceului din Buzău, se primesc în dar următoarele cărți: 1) „Octoih”, tipărit la Buzău, la 1700; 2) <O carte cu titlul în grecește>, Veneția, 1709”⁷.

Cercetând o parte a valorosului fond de manuscrise slave pe care îl deține B. A. R., am putut vedea și Mss. sl. 452. Este un Minei pe luna septembrie, are 162 de file și datează din secolul al XVI-lea. Pe coperta a 3-a are această însemnare a lui Ioan Bianu: „Minei, finele sec(olului al) XVI (-lea) dat de mitropolitul Luca mănăstirii Izvoranu, din județul Buzău, fondată de dânsul, pe când era episcop al Buzăului. Manuscrisul a fost cumpărat cu 90 lei de la d(omnul) B(asil) Iorgulescu, profesor la Buzău. Septemvrie 1900”⁸.

Ca o dovadă a preocupărilor istorico-documentare ale lui B. Iorgulescu, voi aminti și faptul mai puțin cunoscut că în 1899 profesorul a donat orașului în care trăia și profesa, adică Buzăului, reprezentat de primarul Nicu I. Constantinescu, copia unui hrisov emis de cancelaria domnitorului muntean Matei Basarab la 13 iulie 1653. Adresându-se iuzbașilor, hotnogilor, călărașilor, slujitorilor și tuturor orășenilor din târgul Buzăului, domnitorul le cere ca după marele foc ce le-a distrus casele, care fuseseră așezate pe locul Episcopiei Buzăului, să nu și le mai refacă pe vechiul loc, ci pe locul domnesc al orașului, ca să nu se mai facă „iar pacoste și răutate mănăstirii (...), ci aveți voi unde vă puneți casele și târgul. Iar care vor face într-alt chip, să știe bine că mare certare va avea de către domnia mea. Aceasta vă scrie domnia mea și într-alt chip să nu faceți”⁹.

Prin cercetările noastre, am reușit să identificăm câteva dintre comorile menționate mai sus. Una dintre donațiile sale mai vechi este, conform însemnării donatorului de pe fila 1: „Condica Mănăstirii Berca, din comuna Pleșcoiu, jud. Buzău. Fondată de Mihalcea stolnicul Cândescu și de soția sa Alexandrina Cantacuzino în anul 1694”. La primirea donației, s-a adăugat: „Dăruită Academiei Române de d-l B. Iorgulescu, profesor la Buzău. Ședința 30 No*embrie* 1901”. Pe fila 25, jos: „B. Iorgulescu/ Buzău” și la final, notat tot de mâna profesorului: „Peste tot 36 foi. 1901 No*embrie* 12. B. Iorgulescu, Buzău”. Pe aceeași pagină, o șampilă rotundă, având scris pe

⁶ *Ibidem*, p. 120.

⁷ Idem, tom XXV, 1902-1903, Buc., ed. cit., p. 22.

⁸ Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de manuscrise și carte rară, Mss. sl. 452.

⁹ *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. XXXVIII, Buc., Ed. Acad., 2009, pp. 166-167.

marginile „Cărți din Biblioteca”, iar la mijloc „Vasile Iorgulescu, Buzău”. În această condică au fost copiate actele de proprietate ale mănăstirii Berca (sau Cetățuia). Primul act transcris este din 27 septembrie 1638, iar ultimul din 1787. Sunt însă și unele din veacul al XVI-lea, cum ar fi copia hrisovului emis de Vlad Vintilă Voievod la 11 decembrie 1534 pentru moșia Sibiciu¹⁰. Actele se referă la moșiile cu care așezământul monahal fusese înzestrat de ctitor sau pe care a reușit să le achiziționeze de-a lungul timpului singur: moșia Păcelele, viile de la Săpoca, moșia Șchiopeni, de pe apa Călnăului, moșia Urlători, moșia Bădeni, moșia Văceni sau Pleșcoi de Jos etc. În total, se găsesc aici 95 de acte, câteva cunoscute doar din această sursă¹¹.

În ceea ce privește manuscrisul cu cântări bisericești preluat prin donație în ședința din 8 februarie 1902, l-am identificat a fi Manuscrisul românesc 1.865. A fost copiat la mijlocul secolului al XVIII-lea, are într-adevăr un format de buzunar (9 x 7,5 cm) și conține 146 de file. Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Academiei îl prezintă a fi <Catavasier>, cu texte româno-slavo-grecești scrise cu litere chirilice, chiar și cele în grecește¹². Textele sunt scrise cu cerneală neagră, iar inițialele și indicațiile tipiconale cu roșu și în românește. Ex. F 33 „Podobie. Glas 4”; f. 122: „Stihurile Blajenilor”; f. 126 v: „Rânduiala Liturghii a marelui Vasilie. Aceasta se cântă în loc de Ghios”; f. 128: „În Joia cea Mare”; f. 128: „Aciastea să cântă când să îmbracă arhiereul” etc. Multe file conțin frumoase frontispicii în peniță, cu motive geometrice și vegetale: f. 11, 54, 62, 74, 90 v, 110, 122, 135 etc. La început și la sfârșit s-au adăugat la legat câte 8 foi albe. Filele 18 – 24 au fost legate invers. Pe filele 25 v – 29 versurile catavasiilor sunt în românește. Ex. „D-acum voi muri. Întru măgură înaltă mă voi sui. Și îndărăt mă voi uita. Vedeai voi pământul și eu. Și voi zice: morminte, morminte. Priimește trupul meu. Că aceste lemne și aceste pietre. De pre împrejurul meu. Sântum mie veșminte. De părinții mei făcute ...”. Pe fila 97 este desenată în peniță pecetea episcopului Inochentie al Făgărașului, cu legenda scrisă în slavonește pe marginea unui cerc cu diametrul de 6,5 cm. Pe a doua filă albă de la început, scris de mână cu cerneală neagră: „Dăruit Academiei Române de B. Iorgulescu de la Buzău/ 8 Febr(uarie) 1902./ N. B. Așa legat cum este”. Pe ultima filă, scris cu creionul de mână donatorului: „Conține 146 foi”¹³.

¹⁰ Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de manuscrise și carte rară, Documente istorice, CMXLIII / 29.

¹¹ *Ibidem*, Documente istorice, CMXLIII/ 1 – 30.

¹² Ștrempel, Gabriel, *Catalogul manuscriselor românești*, Buc., Ed. Șt. și Enciclop., vol. II, 1983, p. 85.

¹³ Biblioteca Academiei Române, Mss. rom. 1685, pass.

Manuscrisul discursului ținut de episcopul Chesarie cu ocazia numirii sale ca episcop la Buzău, despre care se amintește în nota nr. 2, a fost ținut la numire (adică la București), nu la instalare (la Buzău), după cum a demonstrat preotul cărturar Gabriel Cocora¹⁴. Sunt două foi pline cu scrisul inconfundabil al proaspăt numitului episcop, redactate înaintea susținerii discursului, după cum arată cele două adausuri marginale, al căror loc în text este notat cu semnul x). Acest discurs, neobișnuit și cu totul original este un patetic îndemn la unire, la iubirea Patriei și la acțiune pentru propășirea ei, spre a se transforma în final într-o slăvire a anului 1821, văzut ca moment de cotitură pe drumul eliberării și progresului Țării. La început, pe prima foaie, s-a notat cu cerneală: „Discursul Episcopului Chesarie ținut cu ocasiunea instalării sale pe scaunul Episcopiei Buzău, în 1825 Aprilie(i)e”. Iar la final, scris de aceeași mână cu aceeași cerneală: „B. Iorgulescu/ 1901 Februarie 8/ Buzău”¹⁵.

Interesul particular al scrisorii despre care vorbim constă în faptul că ea este inedită, fiind abia acum publicată pentru prima oară. Autorii masivei ediții critice „Scrisori către Ioan Bianu” nu au cunoscut-o și, deci, nu au putut-o publica¹⁶. În același timp, scrisoarea îl arată pe profesorul de la Buzău ca pe o persoană dornică de a fi la curent cu „stadiul cercetărilor” în domeniile care îl interesau, printre care la loc de cinste se afla istoria. Nu era stăpânit nicidecum de complexul timorant al izolării provinciale. Totodată, înțelegem că printre buzoieni faima sa de cumpărător de acte vechi era bine consolidată. În felul acesta, prin strădania, cheltuiala și generozitatea unor oameni ca profesorul buzoian, pușinilor cercetători care consultă azi la Cabinetul de manuscrise și carte rară al Bibliotecii Academiei Române fișele celor peste un milion și jumătate de acte vechi ale fondului „Documente istorice” (întoarse acum „acasă” după o preluare nu tocmai dreaptă de către Arhivele Naționale) li se oferă prilejul de a găsi cotele documentelor care îi interesează spre a le putea cere pentru consultare. Apreciem că, după Dionisie Romano, fostul episcop al Buzăului, profesorul Bazil Iorgulescu a fost al doilea buzoian care a contribuit

¹⁴ *Episcopia Buzăului, o vatră de spiritualitate și simțire românească, Buzău*, Ed. Episc. Buzăului, 1986, p. 142.

¹⁵ Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de manuscrise și carte rară, Documente istorice, CMXXXVII/62

¹⁶ *Scrisori către Ioan Bianu*, ediție, prefață și note de Marieta și Petre Croicu, Buc., Ed. Minerva, 5 vol., 1974 – 1980.

substanțial la îmbogățirea zestrei istorico-documentare a Bibliotecii Academiei prin donarea (rareori prin vânzarea) de documente, manuscrise și cărți vechi, pe care el le procurase prin însemnate sacrificii materiale.

Iată acum textul scrisorii:

„Stimate și iubite Domnule Bianu,

V-am expediat adi un pachet cu 30 acte vechi, între care și un pergament slavon, pe care le ofer Academiei.

Vă rog foarte mult să-mi trimiteti în schimb: fasciculele IV și V din bibliografia românească veche, operă a Dumitale, care au apărut acum. Pentru care vă voi rămâne foarte îndatorat și recunoscător.

Stimate Domn, ieri am primit o epistolă de la Costache Sășianu din comuna Calvinii, județul Buzău, prin care mă avertizează că îndată ce se va mai încălzi vremea va veni cu actele sale vechi să mi le vândă. El are 13 hrisóve, dintre care 3 iscălite de Mihai Viteazul. Cum va veni, le voi cumpăra și le voi oferi iară Academiei sau Dumitale, după cum mă vei avisa.

Stimate Domn, poate că nu toate actele care vi le trimit interesează Academia, dar iată motivul care îmi impune a le cumpăra pe toate. În tot județul Buzău se știe că eu cumpăr acte vechi și toți moșnenii sau alți țărani dacă au trebuință de parale vin cu actele vechi la mine ca să le cumpăr. Dacă nu le-aș cumpăra, s-ar răspândi vorba prin județ că eu nu mai cumpăr și așa nu mai miar aduce și în acest caz cine știe ce acte de valoare s-ar pierde. Dar cumpărându-le, toate vor veni la mine și de la mine la Academie. Cine s-ar fi așteptat ca la un țeran din Măgura să găsesc epistola lui Talleyrand, pe care v-am trimis-o. Acesta îmi impune a cumpăra tot și a le trimite Academiei, iar Domnia-Vóstră, de credeți necesar, veți face o selecție deosebită cu actele Buzăului, pe care le va utiliza celi ce va scrie istoria acestui județ sau oraș.

Avisați-mă de primire.

Analele Academiei pe anul 1901 au apărut?

Salutări cordiale.

(ss) B. Iorgulescu.

1902 Martie 1, Buzău”.

A LETTER FROM BAZIL IORGULESCU

Abstract

In this study the author brings to the light an unpublished letter discovered among the “Historical documents” of the Academy’s Library. The letter was written by the professor Basile Iorgulescu from Buzău and it was sent at the last century to Ioan Bianu, the director of the Academy Library and secretary of the highest scientific forum of the country. The letter reveals the interest for history of the sender and his previous relations with the Romanian Academy and its library. After Dionisie Romano, the former bishop of Buzău, professor B. Iorgulescu was the second person from Buzău who had a significant contribution to the enrichment of the historical and documentary heritage of the Academy Library, by donating (seldom selling) documents, manuscripts and old books.